

KONWENCJE UNESCO W DZIEDZINIE KULTURY

KOMENTARZ

redakcja naukowa
Katarzyna Zalasńska

Wojciech Kowalski
Katarzyna Piotrowska-Nosek
Hanna Schreiber
Katarzyna Zalasńska

PRAKTYCZNE KOMENTARZE LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

Polski Komitet
do spraw UNESCO

KONWENCJE UNESCO W DZIEDZINIE KULTURY

KOMENTARZ

redakcja naukowa
Katarzyna Zalasińska

Wojciech Kowalski
Katarzyna Piotrowska-Nosek
Hanna Schreiber
Katarzyna Zalasińska

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2014

Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez Polski Komitet ds. UNESCO

Stan prawny na 1 stycznia 2014 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Andrzej Rottermund

Wydawca

Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

Julia Gennusa

Łamanie

JustLuk Łukasz Drzewiecki, Krystyna Szych, Stanisław Drzewiecki

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście známym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ

Więcej na www.legalnakultura.pl

POLSKA IZBA KSIĄZKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2014

ISBN: 978-83-264-3157-9

Wydane przez:

Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
Słowo wstępne	15
Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r.	19
Drugi protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r.	123
Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r.	174
Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji	236
Konwencja UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego przyjęta dnia 2 listopada 2001 r. na 31 Konferencji Generalnej UNESCO w Paryżu	312
Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r.	392

Konwencja UNESCO sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego	464
Akty prawne	519
Literatura	521
O autorach	535

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- I k.g.
(I konwencja
genewska)
- I protokół
dodatkowy
z 1954 r.
- I protokół
dodatkowy
z 1977 r.
- II k.g.
(II konwencja
genewska)
- II protokół
dodatkowy
z 1977 r.
- II protokół
dodatkowy z 1999 r.
- Konwencja o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych, podpisana w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171, załącznik)
 - Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisany w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212)
 - Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych, sporządzony w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175, załącznik)
 - Konwencja o polepszeniu losu rannych, chorych i rannych bitków sił zbrojnych na morzu, podpisana w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171, załącznik)
 - Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych, sporządzony w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175, załącznik)
 - Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej

- w Hadze dnia 14 maja 1954 r., sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 248)
- III k.g.
(III konwencja
genewska) – Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych, podpisana w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171, załącznik)
- III konwencja
haska – Konwencja dotycząca rozpoczęcia kroków nieprzyjacielskich, przyjęta w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1927 r. Nr 21, poz. 159)
- IV k.g.
(IV konwencja
genewska) – Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny, podpisana w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171, załącznik)
- IV konwencja
haska – Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej, przyjęta w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1927 r. Nr 21, poz. 161)
- V konwencja
haska – Konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej, przyjęta w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1927 r. Nr 21, poz. 163)
- VII konwencja
haska – Konwencja o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne, przyjęta w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1936 r. Nr 6, poz. 65)
- IX konwencja
haska – Konwencja o bombardowaniu przez morskie siły zbrojne w czasie wojny, przyjęta w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1936 r. Nr 6, poz. 66)
- decyzja MON
z 2005 r. – decyzja Ministra Obrony Narodowej nr 250 z dnia 4 sierpnia 2005 r. w sprawie przestrzegania zasad ochrony dóbr kultury w działaniach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. Urz. MON Nr 15, poz. 135)
- dekret z 1918 r. – Dekret Rady Regencyjnej z dnia 31 października 1918 r. o opiece nad zabytkami sztuki i kultury (Dz. U. Nr 16, poz. 36)
- dekret z 1946 r. – Dekret z dnia 1 marca 1946 r. o rejestracji i zakazie wywozu dzieł sztuki plastycznej oraz przedmiotów o wartości artystycznej, historycznej lub kulturalnej (Dz. U. Nr 14, poz. 99)

-
- europaeska
konwencja
archeologiczna
- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564)
- k.c.
- ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U z 2014 r. poz. 121)
- k.k.
- ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- konwencja
genewska
o morzu pełnym
- Konwencja o morzu pełnym sporządzona w Genewie dnia 29 kwietnia 1958 r. (Dz. U. z 1963 r. Nr 33, poz. 187, załącznik) (również jako: konwencja genewska z 1958 r.)
- konwencja
o prawie morza
z 1982 r.
- Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r. (Dz. U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543, załącznik)
- konwencja
o ratownictwie
morskim
- Międzynarodowa Konwencja o poszukiwaniu i ratownictwie morskim, sporządzona w Hamburgu dnia 27 kwietnia 1979 r. (Dz. U. z 1988 r. Nr 27, poz. 184, załącznik)
- konwencja
UNIDROIT
z 1995 r.
- Konwencja UNIDROIT o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury, sporządzona w Rzymie dnia 24 czerwca 1995 r. (tekst dostępny na stronie: <http://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/main.htm>)
- konwencja
z 1954 r.
- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212, załącznik)
- konwencja
z 1970 r.
- Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106)

- konwencja z 1972 r. – Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190) (również jako: konwencja światowego dziedzictwa)
- konwencja z 2001 r. – Konwencja UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego przyjęta dnia 2 listopada 2001 r. na 31. Konferencji Generalnej UNESCO w Paryżu (tekst angielski dostępny na stronie http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13520&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html; dostęp: 26.10.2013 r.) (również jako: konwencja o podwodnym dziedzictwie kulturowym)
- konwencja z 2003 r. – Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018)
- konwencja z 2005 r. – Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585)
- nowelizacja u.o.z. z 2010 r. – ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 75, poz. 474)
- pakt Roericha – Traktat o ochronie instytucji artystycznych i naukowych oraz zabytków historycznych z dnia 15 kwietnia 1935 r. (tekst polski dostępny na stronie: http://www.pck.org.pl/pliki/mph/1935_15_IV_Traktat_dot_ochrony_instytucji_artystycznych.pdf, dostęp: 2.09.2013 r.)
- regulamin haski – Regulamin dotyczący praw i zwyczajów wojny lądowej, stanowiący aneks do Konwencji dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej (Dz. U. z 1927 r. Nr 21, poz. 161)
- rozporządzenie MK z 2004 r. – rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabyt-

	ków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153)
rozporządzenie RM z 2004 r.	– rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. Nr 102, poz. 1066)
rozporządzenie z 1928 r.	– rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 29, poz. 265 z późn. zm.)
Statut MTK	– Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012, s. 47)
traktat lizboński	– Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 203, poz. 1569)
TWE	– Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 321E z 29.12.2006, s. 37)
u.o.z.	– ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) (również jako: ustawa o ochronie zabytków z 2003 r.)
ustawa o polskich obszarach morskich	– ustawa z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 934 z późn. zm.)

Czasopisma i publikatory

AAL	– Art, Antiquity and Law
AJIL	– American Journal of International Law
AUWr Prz. Prawa i Administracji	– Acta Universitatis Wratislaviensis – Przegląd Prawa i Administracji

Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Dz. Urz. MKiDN	– Dziennik Urzędowy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Dz. Urz. MON	– Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej
Dz. Urz. UE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
Dz. Urz. WE	– Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich
Dz. Urz. Woj. Pomorskiego	– Dziennik Urzędowy Województwa Pomorskiego
ELQ	– Ecology Law Quarterly
HILJ	– Harvard International Law Journal
IJCP	– International Journal of Cultural Property
ILS	– International Law Studies
IRRC	– International Review of the Red Cross
JMLC	– Journal of Maritime Law and Commerce
JORF	– Journal officiel de la République française
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
MJIL	– Melbourne Journal of International Law
ODIL	– Ocean Development and International Law
OiKZ	– Ochrona i Konserwacja Zabytków
Op. St. Adm.-Pr.	– Opolskie Studia Administracyjno-Prawne
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; Zbiór Urzędowy, Seria A
OZ	– Ochrona Zabytków
PiP	– Państwo i Prawo
SLR	– Stanford Law Review
Spr. Międz.	– Sprawy Międzynarodowe
St. Międz.-IR	– Stosunki Międzynarodowe – International Relations
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

Pozostałe skróty

ECOSOC	– The Economic and Social Council (Rada Gospodarcza i Społeczna ONZ)
ICA	– The International Council of Archives (Międzynarodowa Rada Archiwów)
ICBS	– International Committee of the Blue Shield (Międzynarodowy Komitet Błękitnej Tarczy)
ICCROM	– International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (Międzynarodowy Ośrodek Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury)
ICOM	– International Council of Museums (Międzynarodowa Rada Muzeów)
ICOMOS	– International Council on Monuments and Sites (Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków)
IFLA	– International Federation of Library Associations and Institutions (Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich)
ILO	– International Labour Organization (Międzynarodowa Organizacja Pracy)
INCD	– International Network for Cultural Diversity (Międzynarodowa Sieć na rzecz Różnorodności Kulturowej)
IPCH	– Indigenous Peoples Cultural Heritage (dziedzictwo kulturowe ludów tubylczych)
ISA	– International Seabed Authority (Międzynarodowa Organizacja Dna Morskiego)
IUCN	– International Union for Conservation of Nature (Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody)
MKCK	– Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża
MPH	– międzynarodowe prawo humanitarne
MTKJ	– Międzynarodowy Trybunał Karny ds. Byłej Jugosławii
MTKR	– Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy

MTS	– Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości
NDZK	– niematerialne dziedzictwo kulturowe
NID	– Narodowy Instytut Dziedzictwa
NIMOZ	– Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
RM	– Rada Ministrów
TWO	– Towarzystwo Wiedzy Obronnej
UNCTAD	– United Nations Conference on Trade and Development (Konferencja Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju)
UNESCO	– United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wychowania, Nauki i Kultury)
UNIDROIT	– International Institute for the Unification of Private Law (Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego)
WIPO	– World Intellectual Property Organization (Światowa Organizacja Własności Intelektualnej)
WTO	– World Trade Organization (Światowa Organizacja Handlu)

SŁOWO WSTĘPNE

„Nie ma dziedzictwa bez świadomości dziedzictwa” – pisze Krzysztof Pomian¹. Bez tej świadomości nie ma też możliwości chronienia tego, co jest nośnikiem dziedzictwa – kultury. A to ona właśnie dzisiaj – w świecie, zdawałoby się, zdominowanym głównie przez problemy wynikające z kryzysu gospodarczego i finansowego – odgrywa coraz ważniejszą rolę. Czasy, kiedy państwa mogą osiągnąć swoje cele tylko przez przymus ekonomiczny czy wojskowy (tzw. twardą siłę – *hard power*), w dużej mierze się skończyły, a klęski działań prowadzonych bez „miękkiej siły” (*soft power*), a zatem bez kultury i zrozumienia jej roli, pokazują zasadniczą zmianę, jaka dokonana się w zglobalizowanym świecie. Dopiero umiejętne łączenie siły twardej i miękkiej jest dzisiaj uznawane za prawdziwie „mądrą siłę” (*smart power*) danego państwa².

Mądre państwo to państwo świadome potęgi kultury i dbające o swoje dziedzictwo. Najłatwiej zaobserwować tę dbałość w sferze regulacji prawnych. Jeśli prawo powstaje w reakcji na społeczne i polityczne potrzeby, to jakość tego prawa stanowiącego w dziedzinie kultury odzwierciedla znaczenie, jakie jest jej przypisywane w życiu obywatelskim i narodowym. Nie dziwi zatem fakt, że przyglądając się różnym dziedzinom prawa międzynarodowego, widzimy wiele rozmaitych konwencji, umów, traktatów i paktów, których celem jest ochrona kultury i dziedzictwa kul-

¹ K. Pomian, *Narodziny i przemiany dziedzictwa europejskiego* (w:) *Sploty kultury*, red. N. Dołowy-Rybińska, A. Gronowska, A. Karpowicz, I. Piotrowski, P. Rodak, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2010, s. 38.

² J. Nye, *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Warszawa 2007, s. 136–165.

turowego. Ich obecność w sferze stosunków międzynarodowych uświadamia, że kwestia ta w świecie zglobalizowanym staje się coraz bardziej istotna. Z jednej strony bowiem dbamy o zachowanie tożsamości kulturowej, z drugiej zaś, dbając o tę tożsamość, nie możemy zapominać o szacunku dla różnorodności kulturowej i wynikającego z niej prawa do współistnienia wielu różnych kultur na tym samym obszarze. Stąd i obecność takich koncepcji towarzyszących aktom międzynarodowym, jak: „wspólne dziedzictwo ludzkości”, dziedzictwo o „wielkiej wadze dla ludzkości”, prawa kulturalne. Stąd także obecność w życiu międzynarodowym wielu organizacji stojących na straży kultury i dziedzictwa kulturowego, w tym tej najważniejszej, bo uniwersalnej, jednoczącej większość państw świata – UNESCO (Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wychowania, Nauki i Kultury), powołanej do istnienia konwencją z dnia 16 listopada 1945 r. Autorytet tej organizacji przesądza o randze oraz znaczeniu standardów i norm prawa międzynarodowego przez nią wypracowanych. Należą do nich:

- Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego (tzw. konwencja haska) wraz I Protokołem (1954) (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212, załącznik) i II Protokołem (1999) (Dz. U. z 2012 r. poz. 248),
- Konwencja w sprawie środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (1970) (Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106),
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (1972) (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190),
- Konwencja o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego (2001),
- Konwencja w sprawie ochrony kulturowego dziedzictwa niematerialnego (2003) (Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018),
- Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (2005) (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585).

Analiza dorobku prawnego UNESCO pokazuje zmiany zachodzące w podejściu do problematyki ochrony dziedzictwa. Rozwój prawa międzynarodowego w tym zakresie to przejście od ochrony dobra kultury do systemu ochrony dziedzictwa; od ochrony podczas konfliktu do ochrony podczas pokoju; od działań własnych państwa do działań w ramach systemu międzynarodowego oraz od dziedzictwa materialnego do dziedzictwa niemater-

rialnego. W wyniku tego traktujemy dziś konwencje UNESCO w dziedzinie kultury jako pewną całość, a nie jedynie zbiór niepowiązanych ze sobą aktów prawnych. Wyrazem łącznego, holistycznego traktowania dorobku prawnego UNESCO w tym zakresie stało się powołanie w styczniu 2012 r. Cultural Conventions Liaison Group (CCLG), do której zadań należy zbadanie wzajemnych zależności między wskazanymi konwencjami, oraz ustalenie zasad wzmocnionej współpracy między organami powołanymi do ich realizacji³. Najnowsze dokumenty UNESCO są zatem wyrazem zmieniającej się na początku XXI w. filozofii ochrony, w której kultura awansowała, zyskując nowe znaczenie w polityce międzynarodowej.

Widoczna w dorobku prawnym UNESCO zmiana następująca w podejściu do polityki ochrony kultury polega również na uspołecznieniu procesów ochronnych. Wyrazem zmienionego podejścia jest chociażby omówiona w niniejszym komentarzu konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (2003), która wprowadza obowiązek współdziałania państwa z różnymi grupami, instytucjami i podmiotami w zakresie wdrażania i stosowania tej konwencji, jak i konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (2005), podkreślająca znaczenie kultury dla stosunków społecznych.

Niniejszy komentarz zawiera szczegółowe omówienie wszystkich ratyfikowanych przez Polskę konwencji UNESCO w dziedzinie kultury. Opracowanie zostało uzupełnione o komentarz do konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego (2001), która jak dotąd nie obowiązuje w Polsce, ale prace nad zakończeniem procesu ratyfikacji trwają. Z kolei Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego została omówiona wraz z towarzyszącymi jej protokołami dodatkowymi (1954 i 1999). Analiza prezentowanych konwencji została ponadto wzbogacona o odniesienia do licznych dokumentów wykonawczych, które mają szczególne znaczenie na etapie stosowania wybranych przepisów, a także aktów *soft-law* poprzedzających wydanie poszczególnych konwencji⁴. Oddajemy więc w ręce Czytelników pierwsze w dotychczasowej literaturze prawniczej kompleksowe omówienie dorobku konwencyjnego

³ Zob. <http://whc.unesco.org/archive/2012/whc12-36com-inf5A1-en.pdf> (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁴ Ze względu na różnice przyjęte w dotychczasowych tłumaczeniach, w niniejszym komentarzu angielskie słowo *recommendations* tłumaczone jest zamiennie jako „zalecenia” bądź „rekomendacje”.

UNESCO w obszarze kultury. Jednocześnie jest to pierwsze omówienie ratyfikowanych, a nadal niewdrożonych do polskiego porządku prawnego konwencji przyjętych przez UNESCO na początku XXI w.

Oddając w ręce Czytelników niniejszy komentarz, pozostajemy z nadzieją, że przyczyni się on do wzrostu świadomości znaczenia współczesnej roli kultury i dziedzictwa kulturowego, jak również niezwykle ważnej funkcji, jaką pełni w ich ochronie prawo międzynarodowe. Jednocześnie chcielibyśmy podziękować Polskiemu Komitetowi ds. UNESCO, którego wsparcie umożliwiło ukazanie się niniejszej publikacji.

Autorzy
Warszawa, styczeń 2014 r.

**Konwencja
o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu
zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym
do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr
kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego**

podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r.

(Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212, załącznik)

**WPROWADZENIE – ZARYS HISTORII IDEI OCHRONY DÓBR
KULTURY W KONFLIKTACH ZBROJNYCH***

Idea ochrony dóbr kultury jako świadectw ludzkiego dziedzictwa i twórczości jest nieodłącznie związana z życiem człowieka. Pierwsze stanowiska potępiające bezcelową destrukcję i grabież dóbr kultury odnaleźć można już u Polibiusza i Cyncerona¹. Jednak szersze zaintereso-

* Za możliwość konsultacji oraz cenne wskazówki autorka pragnie podziękować płk. Krzysztofowi Sałacińskiemu (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP).

¹ Por. S.E. Nahlik, *Grabież dzieł sztuki. Rodowód zbrodni międzynarodowej*, Ossolineum 1958, s. 75–78. Cynceron uczynił to zwłaszcza w słynnych *Mowach przeciwko Werresowi* (*Actiones in Verrem*) z 69 r. Cynceron, jako oskarżyciel posiłkowy, uznał grabież dzieł sztuki za samodzielny tytuł oskarżenia Werresa, pisząc: „Przechodzę teraz do tego, co on sam nazywa zamilowaniem, przyjaciele jego chorobą i manią, Sycylijczycy rozbojem, ja zaś nie wiem jaką mam określić nazwą. Przedstawię wam więc same fakty”. Za S. Nahlik, *Grabież dzieł sztuki...*, s. 77. Z kolei Polibiusz opisuje w *Dziejach Rzymu* zniszczenia obiektów sakralnych jako jedynych wyjętych spod zasady swobody decyzji wojujących w czasie wojny. Potępia jednak także wszelką inną grabież i zniszczenie dóbr kultury,

wanie tą kwestią pojawia się dopiero w okresie renesansu wśród pisarzy zajmujących się prawem narodów. W Polsce pisali o tym m.in. Jan Ostroróg, Andrzej Frycz Modrzewski i Jakub Przyłuski. Wśród pozostałych autorów² najślynniejszy – Hugo Grotius – wyróżnia się poglądami prezentowanymi w *Trzech księgach o prawie wojny i pokoju*³ (1625), przyznającymi zarówno najeźdźcy, jak i atakowanemu prawo do stosowania wszelkich środków służących do osiągnięcia zamierzonego celu, nie wyłączając grabieży i niszczenia także miejsc świętych, ale tylko w przypadku *iusta causa* – słusznej przyczyny prowadzenia wojny. *Omnia licere quae necessaria sunt ad finem belli*, jednakże tylko wtedy, gdy powzięte w niej działania nie są „niesprawiedliwe wewnętrzną niesprawiedliwością”⁴.

Słuszna przyczyna wojny usprawiedliwia rabunek i niszczenie własności nieprzyjaciela. Pojęciem „wojny sprawiedliwej” (np. obrończej) i „niesprawiedliwej” posługiwał się również Paweł Włodkowiec, reprezentując interesy Polski w sporach z Krzyżakami toczącymi się przed papieskim tronem podczas soboru w Konstancji (1414–1418) oraz sądem rozjemczym Zygmunta Luksemburskiego w 1420 r. Był on twórcą polskiej szkoły prawa wojny wraz ze Stanisławem ze Skarbimierza (pierwsi dwaj rektorzy Uniwersytetu Jagiellońskiego). Przedstawił również najpełniejszą jak na owe czasy systematykę warunków wojny sprawiedliwej. Z kolei drugi z ojców prawa międzynarodowego – Emerich de Vattel – w swoim dziele *Prawo narodów lub zasady prawa naturalnego* (1758, wyd. pol. 1958) pisał, że „z jakiegokolwiek przyczyny kraj został zniszczony to budynki, które nie tworzą potęgi wroga takie jak świątynie, nagrobki, gmachy publiczne, wszelkie dzieła odznaczające się swym

pisząc, że nierozsądnie jest przypominać w ten sposób zwyciężonym o klęsce, bo to podtrzymuje w nich nienawiść do zdobywcy. *Ibidem*, s. 73. Niniejszy komentarz opiera się częściowo na H. Schreiber, *Rozwój idei ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego*, Informator Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy 2007, nr 1; H. Schreiber, *Konwencja haska o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego*, Informator Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy 2007, nr 1; H. Schreiber, *II Protokół Dodatkowy do Konwencji haskiej*, Informator Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy 2007, nr 1, s. 7–28.

² Jak choćby Francisco de Vitoria, Francisco Suarez czy znakomity i innowacyjny (po raz pierwszy oderwał rozważania o prawie narodów i prawie wojennym od teologii) Alberico Gentili.

³ H. Grotius, *De iure belli ac pacis libri tres*, wyd. pol. *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju*, tłum. i red. R. Bierzanek, Warszawa 1957.

⁴ S.E. Nahlik, *Grabież dzieł sztuki...*, s. 114.

pięknem powinny być oszczędzone”⁵. Powinność ta jest ograniczona celem walki i techniką wojenną. Jednocześnie podkreślał, że potrzeba ochrony wartości kulturalnych wroga wynika właśnie z tego powodu, że ich umyślne niszczenie nie jest podyktowane osiągnięciem wymiernego efektu wojskowego, ale bezmyślnym zaprzepaszczeniem elementów ogólnoludzkiej kultury⁶.

Dopiero wiek XIX przyniósł pierwsze akty normatywne chroniące dobra kultury. Wtedy właśnie miała początek kodyfikacja prawa wojennego, którego jednak tylko małą częścią były nadal przepisy odnoszące się do dóbr kultury w dzisiejszym rozumieniu tego słowa. Pierwszym aktem była deklaracja paryska z 1856 r. w przedmiocie prawa wojny morskiej, związana z zakończeniem wojny krymskiej (1853–1856)⁷. Kolejnym krokiem była deklaracja petersburska z 1868 r. w sprawie pocisków wybuchających małego kalibru⁸. Jednakże największą rolę odegrały: instrukcja Liebera, deklaracja brukselska i konwencje haskie z lat 1899 i 1907. Był to pierwszy, wstępny etap kształtowania się zasad prawa wojennego, w którym – choć jeszcze na marginesie – pojawiało się zagadnienie ochrony dóbr kultury.

W 1863 r. na prośbę prezydenta Stanów Zjednoczonych Lincolna profesor Francis Lieber opracował *Instrukcje dla dowództwa armii Stanów Zjednoczonych w polu*, które od 24 kwietnia 1863 r. miały obowiązywać podczas toczącej się wojny secesyjnej. Zgodnie z § 35 instrukcji Liebera klasyczne dzieła sztuki, biblioteki, zbiory naukowe, cenne przyrządy i obiekty takie jak szpitale muszą być chronione przed wszelkimi dającymi się uniknąć uszkodzami, na jakie są narażone w czasie konfliktu, nawet wówczas gdy znajdują się w obrębie miejsc ufortyfikowanych w czasie oblężenia lub bombardowania. Jeśli te dzieła sztuki należące

⁵ E. Vattel, *Le droit des gens, ou, principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*, III, IX, 169 – wyd. pol. *Prawo narodów, czyli zasady prawa naturalnego zastosowane do postępowania i spraw narodów i monarchów*, tłum. B. Winiarski, t. 2, Warszawa 1958, s. 170 i n.

⁶ C. Berezowski, *Ochrona prawno-międzynarodowa zabytków i dzieł sztuki w czasie wojny*, Warszawa 1948, s. 29.

⁷ *Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów*, red. L. Gelberg, t. 1, Warszawa 1954, s. 60.

⁸ *Ibidem*, s. 109.

■ Komentarz stanowi pierwsze – tak na polskim, jak i zagranicznym rynku wydawniczym – kompleksowe omówienie wszystkich konwencji UNESCO w dziedzinie kultury. Stanowi on tym samym kompendium wiedzy na temat zobowiązań międzynarodowych, a także praktycznych aspektów ich realizacji w Polsce. Przyjęta formuła sprawia, że publikacja obejmuje bardzo szerokie spektrum zagadnień. Odnosi się ona zarówno do problematyki ochrony dóbr kultury w konfliktach zbrojnych, przed ich nielegalnym przywozem, wywozem i przenoszeniem ich własności, jak i zachowania światowego dziedzictwa przyrodniczego oraz kulturowego, w tym dziedzictwa podwodnego i niematerialnego. Przedstawione rozważania obejmują również kwestie związane z ochroną różnorodności kulturowej.

■ Autorami komentarza są doświadczeni eksperci zajmujący się problematyką zarządzania dziedzictwem oraz aspektami prawnymi jego ochrony. Połączenie wiedzy akademickiej z wieloletnią praktyką sprawia, że w opracowaniu znaleźć można zarówno rozważania teoretyczne na tle analizowanych konwencji, jak i propozycje odpowiedzi na pytania występujące w związku z ich stosowaniem.

■ Publikacja przeznaczona jest dla praktyków włączonych w ochronę dziedzictwa kulturowego (pracowników administracji, organizacji pozarządowych, instytucji kultury, służb mundurowych) oraz studentów i naukowców zajmujących się omawianymi zagadnieniami.

„Rozwój kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego odgrywa we współczesnym zglobalizowanym świecie coraz większą rolę. Niniejszy komentarz wpłynie z pewnością na upowszechnienie wiedzy w Polsce na temat dorobku prawnego UNESCO w tej dziedzinie. Omawiane konwencje są nie tylko przedmiotem zobowiązań międzynarodowych, ale nade wszystko źródłem nowoczesnych wzorców ochrony oraz upowszechniania kultury i dziedzictwa kulturowego, które mogą i powinny wpłynąć na krajowe regulacje w tym zakresie”.

Prof. dr hab. Andrzej Rottermund

ISBN 978-83-264-3157-9

9 788326 431579

Cena 99 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01

zamowienia.ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

9788326431579 M01P01